

Slaven Crnić

**PRIKRIVENI
MEHANIZMI
PROIZVODNJE
MASKULINITETA**

EKONOMIJA OZNAČIVANJA

Koga smatrati muškarcem? Kako je moguće da se netko smatra muškarcem, a zatim prestane biti tako identificiran, ili samosvjesno ili prosudbom drugih? Koje su zamke na koje moramo biti spremni prilikom analiziranja maskuliniteta?

Navedenim, i njima sličnim problematikama, ovaj se rad bavi putem analize aktivne proizvodnje maskuliniteta brižno prikrivenim mehanizmima moći. Radi se o skici, sačinjenoj ponajviše pod utjecajem djela Michela Foucaulta i Judith Butler, teoretskoga promišljanja maskuliniteta i subjekata koji su njime obilježeni. Pretpostavka rada jest kako ekonomiju označivanja ne pokreće ontološki Muškarac, kako je muško tijelo proizvod određenih diskursa s kojima ostaje neraskidivo povezano i kako subjekti, jednom obilježeni kao muški, ostaju nijemi unutar falogocentričkoga diskursa koji bi im trebao dopustiti da njime upravljaju, ali koji, paradoksalno, upravlja njima.

Ukoliko će se *paradoksalno, pokazati da za feminizam „predstavljanje“ ima smisla jedino kada se subjekt „žena“ nigdje ne pretpostavlja* (Butler, 2000., 21.), tada je moguće imaginirati i analizu maskuliniteta unutar koje se spram objekta analize odnosimo kao spram krajnje spekulativnoga i fantazmagoričnoga identiteta.

NEVOLJE S OZNAČAVANJEM

Judith Butler pretpostavlja kako je „bivanje“ rodom učinak, predmet genealoškog istraživanja, koje političke parametre njegove konstrukcije prikazuje na ontološki način. (ibid., 2000., 45.) U nastavku zaključuje kako reći da je rod konstruiran, ne znači dokazivati da je iluzoran ili umjetan, pri čemu se razumijeva da ti izrazi postoje u binarnosti koja suprotstavlja „stvarno“ i „autentično“ kao oprečno. Kao genealogija rodne ontologije, to istraživanje nastoji razumjeti diskurzivnu proizvodnju vjerodostojnosti toga binarnoga odnosa i upozoriti da stanovite kulturalne konfiguracije roda zamjenjuju „stvarno“ i povećavaju svoju hegemoniju kroz to prikladno samonaturaliziranje. (ibid., 2000., 45.)

Judith Butler je, gore navedenim citatima, zadala poprilično stroge parametre genealogije rodnosti vođene zaključkom kako je vjerodostojnost roda diskurzivni proizvod te kako se konstrukt roda održava samonaturaliziranjem. No, istaknimo u nastavku nekoliko primjera zamki samonaturaliziranja i diskurzivne vjerodostojnosti kojima, čini se, podilazi i sama Judith Butler.

Naime, baveći se pitanjem diskurzivnoga falogocentrizma, Butler ističe da odnos između muškog i ženskog ne može se predočiti u ekonomiji označivanja u kojoj muško tvori zatvoreni krug označitelja i označenog. (ibid., 2000., 25.) Nadalje, ona upozorava feminističku kritiku da bi trebala istražiti totalitarizirajuće zahtjeve muške ekonomije označivanja, ali i ostati samokritična u pogledu totalitarizirajućih poteza feminizma (ibid., 2000., 28.), te nešto kasnije zaključuje kako dijalektičko prisvajanje i potiskivanje Drugog nije isključiva taktika muških ekonomija označivanja, nego jedna od među mnogim taktikama koja se uglavnom,

ali ne isključivo, rabi u službi proširenja i racionaliziranja muškog područja. (ibid., 2000., 28.) Unutar gore navedenih citata pojedine teze djeluju problematično. Kao prvo, tvrdnja da *muško* čini zatvoreni krug označitelja i označenoga, zatim muška ekonomija označivanja sa svojim totalitarizirajućim zahtjevima, te na kraju *muško područje*. Nije li neobično pisati o takvim pojmovima ukoliko je rod konstrukt, a način njegove analize genealogija? Nije li odveć reducirajuće ustanoviti kako postoji nešto što bismo mogli nazvati muškom ekonomijom označivanja ili *muškim područjem*? Uistinu, nije li sam čin imenovanja ekonomije označivanja kao muške, te područja koje ona širi kao muškoga područja, zapravo, proizvodnja diskurzivne vjerodostojnosti i naturaliziranje problematike koja bi trebala biti secirana genealogijom rodne ontologije? Doista, muške ekonomije sa svojim *muškim područjima*, u svojoj suštini, nisu ništa drugo nego bijeg pod okrilje iste one ontologije koju se pokušava osporiti.

Kao prvo, pozabavimo se na trenutak Butleričinom semantikom. Označivanjem određenih pojmova kao *muških*, radije nego kao falogocentričnih, implicira se nekakav identitet, nekakva supstancija koja bi (p)održavala dotične pojmove kao *muške*. Odnosno, ukoliko je nešto svedeno na pripadanje ili bivanje *muškome/muškim*, tada nužno proizlazi kako je to pripadanje/bivanje i vjerodostojno i autentično. To *muško* koje upravlja ekonomijom označivanja i širi svoje područje nameće se kao ontološko. U protivnom, bilo bi nemoguće išta svesti pod *muški* nazivnik. Ali, kako je ranije ustanovljeno, vjerodostojnost je diskurzivni proizvod, dok se autentičnost crpi iz samonaturalizacije. Stoga, svesti ijedan pojam na značajku *muškoga*, esencijalističko je ometanje genealogije. Od korištenja *muškosti* kao pridjeva, ispravnije bi bilo korištenje falogocentrizma ili, u krajnjem slučaju, neobilježavanje kao takvo, sa svrhom potpune dekonstrukcije već konstruirane cjeline koja se održava jedino svojim predstavljanjem kao ontološkom cjelinom *muškoga*. Neobilježavanje smatram genealogijsko promišljanje, primjerice, ekonomije označivanja, ne kao *muške*, već kao tvorevine koja se predstavlja kao *muška*, štoviše, kao ontološki *muška*, ne bi li nas navela na pogrešan trag. Riječima Michela Foucaulta, uspjeh moći je *razmjernan stupnju prikrivenosti njezinih mehanizama*. (Foucault, 1994., 57.)

Ali, doista, čak i ukoliko prijedemo preko semantičke zavrzlake, nailazimo na vrlo neobičnu ideju ekonomije označivanja u kojoj *muško* tvori *zatvoreni krug označitelja i označenoga*. Iako Butler kritizira analize koje kreću od pretpostavke kako se označivanje vrši unutar zatvorenoga kruga *muške* ekonomije označivanja, u nastavku svoga rada ona upozorava na totalitarizirajuće zahtjeve *muške* ekonomije označivanja, kao i na već spomenute, njima svojstvene, taktike. Proizlazi kako zatvoreni krug *muškoga* kao označitelja i označenoga ne postoji, no u sumnju se ne dovodi postojanje *muške* ekonomije označivanja kao takve. Još jednom, postavlja se nezgodno pitanje - ukoliko je rod konstrukt, dapače, konstrukt koji se legitimira vlastitom performativnošću te *ako su regulacijske fikcije spola i roda same na mnogo načina osporena mjesta značenja* (Butler, 2000., 45.), kako je moguće imenovati ekonomiju označivanja *muškom*? Butleričino uvođenje moći u raspravu, naizgled,

razrješava tu dilemu. *Moć, prije negoli zakon, obuhvaća i juridičke (prohibitivne i regulatorne) i produktivne (nenamjeravano generativne) funkcije različitih odnosa. Zato spolnost što se pojavljuje unutar matrice odnosa moći nije tek jednostavno repliciranje ili kopija samog zakona, jednoliko ponavljanje maskulinističke ekonomije identiteta.* (ibid., 2000., 42.) Doista, moć se pokazuje ključnim terminom, no još je jednom upotrijebljen izraz *maskulinističke ekonomije identiteta*. Doduše, sada taj izraz prelazi iz središnjega položaja same rasprave na njezine margine, no ono što je njime obilježeno nije dovedeno u pitanje. Razrješavanje problematike muške ekonomije označivanja pokazuje se samo kao još jedan u nizu mehanizama moći. Ipak, taj mehanizam ostaje imenovan maskulinim. Zašto se to ponavlja?

Ne tražiti tko u poretku seksualnosti ima moć (muškarci, odrasli, roditelji, liječnici) a tko je nje lišen (žene, mladi, djeca, bolesnici...), ni tko ima pravo na znanje, a tko se silom drži u neznanju. Već umjesto toga tragati za shemom mijena što ih samim svojim djelovanjem uključuju odnosi snaga. „Razdioba moći“, „prisvajanje znanja“ uvijek predstavljaju samo trenutačne presjeke procesa ili istovremenog rasta obaju članova.

(Foucault, 1994., 69.) Dakle, slijedeći Foucaultove smjernice, dolazimo do sljedećega zaključka - već je samo imenovanje ekonomije značenja kao *muške* onemogućavanje tijeka genealogije. To imenovanje je upravo ono što omogućuje daljnju reprodukciju ekonomije označivanja; ekonomija označivanja nije muška - ona je, ponajprije, *shema mijena što ih samim svojim djelovanjem uključuju odnosi snaga.* (ibid., 1994., 69.)

Drukčije rečeno, ekonomija označivanja koju Butler pripisuje određenome muškom djelovanju, zapravo, nije djelovanje nekoga muškog identiteta (kojega i sama Butler, glavnom postavkom svoga teksta, osporava) već način kojime se muški identitet stabilizira u datome trenutku. Pri tome ne mislim na stabilizaciju u smislu binarizacije odnosa *Prvi-Drugi*, već prikrivanje nestabilnosti upravo svih odnosa koji se unutar ekonomije označivanja uspostavljaju; ne dovesti postojanje *muške* ekonomije označivanja u pitanje znači, zapravo, proizvoditi *mušku* ekonomiju označivanja. Jer, to je traženje *onoga tko ima moć*, ignorirajući pritom glavni strateški pomak moći - prikrivenost njezinih mehanizama - kao i postavku kako *moć nije institucija i nije struktura, ona nije stanovita sposobnost kojom su neki obdareni; ona je naziv što se pridaje nekoj složenoj strategijskoj situaciji u danom društvu.* (ibid., 1994., 61.) Dakle, proizlazi kako se *mušku* ekonomiju označivanja ne bi trebalo niti shvaćati kao mehanizam koji pokreće neki ontološko muški identitet niti je tako artikulirati. Uzevši u obzir performativnost, kao i konstruiranost spola/roda, *mušku* ekonomiju označivanja valjalo bi razotkriti kao složeni diskurzivni sustav koji se sastoji od falogocentričkih mehanizama, međutim, nije njima isključivo obilježen. Tek bi se tada genealogija roda mogla baviti mehanizmima moći koji proizvode, reguliraju te reproduciraju subjekte pomoću ekonomije označivanja. Prvenstveno, time bi se dokazala sušta fantazmagorija muškoga identiteta, kao i način na koji je taj specifični identitet proizveden. Drugim riječima, značilo bi to razoriti netaknuti *muški* lik, prokazujući ga ne samo kao performativni spol/rod, već i kao povijesnu mapu kretanja mehanizama moći koji su ga stvorili.

Diskursi koji (nenamjerno) otkrivaju gore navedene nestabilnosti, a koje ćemo sada pokušati problematizirati, su diskursi muškoga tijela. Kako će se pokazati, dotični se diskursi, na trenutke, preklapaju i međusobno referiraju, no to nije dokaz nekakvoga koherentnog maskuliniteta. To je samo dokaz kako su *diskursi taktički elementi ili blokovi u polju odnosa snaga; unutar jedne te iste strategije može ih biti različitih, pa čak i protuslovnih; oni, naprotiv, mogu kružiti između različitih protuslovnih strategija a da ne mijenjaju oblik.* (ibid., 1994., 71.)

O PROIZVODNJI MUŠKOGA TIJELA I NJEGOVOJ KRHKOSTI

Judith Butler, razmatrajući egzistencijalni subjekt Simone de Beauvoir, navodi kako stajalište De Beauvoir *implicira temeljnu kritiku same netjelesnosti apstraktnog muškog epistemološkog subjekta koji nijeće svoje društveno obilježeno utjelovljenje te, nadalje, projicira to nepriznato i poniženo utjelovljenje na žensku sferu i tako djelotvorno preimenuje tijelo kao žensko.* (...) *Kojim se činom nijekanja i poricanja muško postavlja kao netjelesna univerzalnost, a žensko konstruira kao prekinuta tjelesnost?* (Butler, 2000., 26.) Nešto kasnije, Butler postulira: *Kulturalno povezivanje duha s muškošću i tijela sa ženskošću dobro je dokumentirano u području filozofije i feminizma.* (ibid., 2000., 27.) Dakle, proizlazi kako je muško tijelo zaničevano od strane muškoga subjekta s namjerom veličanja uma i obezvrjeđivanjem korporalnosti. Očito je kretanje duž osi binarnih opozicija, a čini se kako se zaključak apstraktnoga muškog tijela navodi kao svojevrsni dokaz, prethodno problematizirane, *muške ekonomije označivanja.* No, je li zaista moguće da je muško tijelo čista kulturalna fantazija? Odnosno, je li apstrahiranje muškoga tijela u potpunosti onesposobilo ekonomiju označivanja?

Kako ću pokušati dokazati, muško tijelo ne samo da nije apstrahirano iz društvenoga tkiva, već je, štoviše, kao rezultat niza kulturalnih praksi, jedan od mehanizama proizvodnje maskuliniteta. Dakako, ovom tvrdnjom se u pitanje ne dovodi legitimnost postojanja binarne dihotomije koja je, kako Butler ističe, dobro dokumentirana u području filozofije; naprotiv, tvrdnja kako je muško tijelo proizvod kulture, pa prema tome i podložno mogućoj subverziji i raščlanjivanju, samo ukazuje na to da se neki mehanizmi proizvodnje muškoga subjekta diskurzivno zamagljuje protuslovnim mehanizmima. Drugim riječima, negacija muškoga tijela unutar diskursa filozofije mogući je odgovor na, primjerice, aktivnu proizvodnju različitih muških tijela u diskursu politike. Doista, *svaka bi teorija kulturalno konstruiranog tijela trebala razmotriti „tijelo“ kao konstrukt sumnjive općenitosti kada se predočava kao pasivno i prethodno deč diskursu.* (ibid., 2000., 130.)

Od devetnaestog stoljeća maskulinitet se konstantno stvarao uz tjelesni napor, u procesu očvršćivanja koji uklanja neželjene karakteristike i testira snagu i izdržljivost, zaključuje teoretičar Jonas Frykman (2002., 70.) u svom tekstu *O očvršćivanju muškaraca.* On objašnjava kako u *umjetničkim i književnim krugovima devetnaestoga stoljeća nailazimo na srčani maskulinitet, orijentiran na obožavanje heroja, sa snažnom*

fiksacijom na tijelo, koji je očito bio namijenjen muškoj publici (ibid., 2002., 66.) te definira zaštićena područja maskuliniteta kao ona koja su se nalazila na periferiji postojećeg društva, u planinama koje su čekale da se na njih popne i u neistraženim teritorijima izvan dosega civilizacije. (ibid., 2002., 68.) Uz već navedene planine, bitan dio prilikom očvršćivanja muškaraca odigrala je i voda za koju se smatralo kako ima najjači učinak kod bolesti koje su se povezivale s blagošću i ženskošću (...) pretvarajući obične muškarce u herojčice. (ibid., 2002., 67.)

Ovdje ne možemo olako ustvrditi kako je muško tijelo svedeno na društvenu apstrakciju. Dapače, iz Frykmanove je analize očito kako se čitav jedan društveni mehanizam organizirao upravo oko muškoga tijela. Pritom se ne misli samo na primjer devetnaestoljetne salonske kulture¹ koja je s udivljenjem slavila muško tijelo, već i na čitav niz ostalih socijalnih fenomena koje Frykman spominje - planinarenje, razvoj sportova, suvremene teretane. Dakle, ukoliko je muško tijelo društvena fiksacija, u jednakoj mjeri u kojoj su to i sva ostala tijela, dolazimo do pitanja - zbog čega je tome tako? Koje je značenje specifično muškoga tijela?

Ako je unutarinja istina roda izmišljotina i ako je pravi rod fantazija koja se upisuje na površinu tijela, tada kao da rodovi ne mogu biti ni istiniti ni lažni, nego su samo proizvedeni kao istinski učinci diskursa primarnog ili stabilnog identiteta. (Butler, 2000., 137.) Naime, ukoliko je maskulinitet samo performativnost spola/roda, proizveden unutar specifične matrice moći (a ne kao ontološki subjekt kakvime se želi prikazati) tada je neophodno njegovo upisivanje na tijela ne bi li time zadobio svoj tjelesni oblik i ontološkom prikazao svoju proizvedenu narav. Odnosno, *samo je „tijelo“ konstrukcija, kao i nebrojena „tijela“ koja tvore područje subjekata dospjelih u rod.* (ibid., 2000., 24.) Dakle, apstrahiranje muškoga tijela, na koje upozorava feministička kritika i koje je dokumentirano unutar filozofije, možda jest taktički manevar uz pomoć kojega se filozofija, kako teoretičarka Elizabeth Grosz ističe, nametnula kao oblik znanja, oblik racionalnosti, jedino kroz poricanje tijela, i to posebice muškog, te analogno uzdizanje uma kao bestjelesnog termina. (Grosz, 2002., 7.) Filozofsko stremljenje k uspostavi hijerarhijski ustrojene binarne dihotomije nesumnjivo je imalo neke svoje ciljeve na umu. Jedan od njih je zasigurno bilo taktičko korištenje binarne dihotomije ne bi li isključila ženskost, a time, u krajnjoj liniji, i ženu, iz svojih načina razmišljanja time što uvijek implicitno koristi isti kod za ženskost i bezumnost kakva se vezuje uz tijelo. (Grosz, 2000., 07.) Međutim, diskurs filozofije ne bi se trebalo smatrati ničime drugim nego, fukoovski rečeno, jednime u nizu taktičkih elemenata moći. I dok je, s jedne strane, diskurs filozofije sveo muškarca na um, a ženu na tijelo, preferirajući um nad tijelom, pridavajući mu svojevrsnu upravljačku ulogu, možda to i nije bila glavna uloga dotičnoga diskursa. Doista, nije li moguće kako je negiranje muškoga tijela bilo samo nastojanje prikrivanja mehanizama moći koji su muško tijelo proizvodili? No, zbog činjenice što je filozofija,

¹ Privilegirano mjesto u kreiranju javne sfere, kako navodi Habermas (v. Habermas, J: *The structural Transformation of the Public Sphere, An Inquiry into a Category of Bourgeois Society*. MIT, 1991.), imala je upravo salonska kultura raspravljanja. U takvim se okvirima omogućilo širenje interesnog polja i nastajanje područja javnog interesa. Sasvim je razumljiva okrenutost prema muškom tijelu u kontekstu u kojem su muškarci poimani kao činitelji društva, kao legitimni dionici. (op. ur.)

iz ovih ili onih razloga izrazito, kako ističe Elizabeth Grosz, *somatofo-*
ban diskurs, za razmatranje problematike muškoga tijela možda su nam
korisniji neki od mnoštva drugih diskursa koji su, kako će se pokazati,
sve samo ne prestravljeni tjelesnošću.

Kako sugerira naslov teksta Jonasa Frykmana, muškarce se može očvrstiti,
i štoviše, od muškarca se zahtijeva da očvrstne. Proizlazi kako je proces
očvršćivanja, zapravo, lažan proces. Odnosno, nema očvršćivanja kao
takvoga, već samo proizvodnja onoga što se himbeno očvršćuje. Frykman
piše o kupanju u ledenome moru kao o procesu unutar kojega muškarac
postaje heroj. No, nije li moguće kako je zadobivanje herojskoga statusa,
zapravo, legitimacija i subjektifikacija maskuliniteta? Nisu li termini po-
put *heroja* ili *očvršćivanja* samo pročišćeni izrazi za upisivanje maskuli-
nih značenja na tijelo? Jer, ukoliko je neupitno uvriježeno društveno
pozivanje na esencijalistički status kategorije tijela, tada je sasvim
logično zaključiti kako bi se jezik, kojime se imenuje proces upisivanja
maskuliniteta na tijelo, morao zamaskirati. Dakle, društvo koje niječe
mogućnost tijela spolno derealiziranoga van diskursa, svakako će proces
naturalizacije spolnoga tijela nazvati terminima kao što je *očvršćivanje*.
Prema tome, Frykmanovo očvršćivanje nije ništa drugo nego maskulini-
zacija, a ono što njome nastaje nije *herojčić*, već subjekt koji je zadobio
svoje spolno tijelo.

Moguće je naći bezbroj primjera kao što je gore navedeno kupanje un-
tar patrijarhalnoga društva koje aktivno proizvodi maskuline subjekte.
Također, taktike su raznorodne, povezujući tijela s raznim diskursima
(primjerice, kako je, u *Volji za znanjem*, pokazao Foucault, histerizacija
ženskoga tijela ili izopačivanje homoseksualnoga tijela unutar psihija-
trijskoga diskursa). Čini se kako je proces kojime se tijelo muškarca, za
života, iznova proizvodi, zapravo cikličan. Maskulinitet tijela, njegova
spolnost, nanovo se legitimira povezivanjem na svakoj društvenoj razi-
ni. Tijelo koje smatramo muškim, prema tome, različito se povezuje s
čitavim nizom ostalih obilježja koje subjekt nosi. Bilo da se radi o klasi,
rasi, etnicitetu ili dobi, muško tijelo je uvijek drukčije proizvedeno. No,
ono što razotkriva mehanizme proizvodnje muških subjekata, još više
od samoga procesa proizvodnje, jest krhkost samoga produkta.

KASTRACIJA I ŠUTNJA

Dubravka Žarkov započinje svoj rad *Tijelo Drugoga ili seksualno nasilje*
i tvorba maskuliniteta, seksualnosti i etniciteta u hrvatskim medijima
(2002.) pretpostavkom da je *nevidljivost muškaraca koji su proživjeli*
seksualno nasilje povezana s položajem maskuliniteta i muškog tijela u
nacionalističkim diskursima o etnicitetu, državnosti i državotvornosti.
(Žarkov, 2002., 125.) Autorica, analizirajući medijski diskurs koji je bio
u opticaju za vrijeme raspada Jugoslavije, razotkriva suptilne priče oko
seksualnoga nasilja nad muškarcima, povezujući ih sa samim ustrojem
jedne patrijarhalne društvene sredine. Krvavo nasilje nad muškim tijeli-
ma, koje je uključivalo *udaranje muškaraca po genitalijama i prisiljava-*
nje muškaraca da skidaju odjeću; silovanja i napadi stranim objektima;
kastracija i rezanje testisa (ibid., 2000., 124.), dakle čitav niz opakosti i

nasilja nad muškim tijelima, sve to bilo je ignorirano od strane mnogih intelektualaca koji su, kako autorica navodi, pročitali isti izvještaj kao i ona. Bio je to izvještaj u kojemu su napisana strašna svjedočanstva o seksualnome nasilju nad muškim tijelima. Dakle, s jedne strane, objektivni izvještaj o seksualnome nasilju nailazi na zid šutnje, dok, s druge strane, unutar medijskoga diskursa tu i tamo ispliva pokoja priča o silovanju muškaraca, no tada su to priče koje su manipulirane brižno složenim rječnikom. Naime, pripadnici hrvatskoga naroda nikada se ne navode kao žrtve. Štoviše, silovanje muškaraca se spominje jedino kada je žrtva pripadnik muslimanskoga naroda. Kao onaj koji počinjava zločin, odnosno, silovatelj, uvijek se navodi pripadnik srpskoga naroda. Razlog tome jesu *uloge koje određeni maskulinitet i određena muška tijela imaju u stvaranju državnosti i etniciteta „Sebe“ i „Drugoga“*. (ibid., 2000., 128.) Ipak, spomenute priče su malobrojne. Prevladavajuća tišina koja nastaje kada se spomene silovanje i seksualno sakaćenje muškaraca, pogotovo u jednoj specifičnoj ratnoj priči, Žarkov objašnjava tvrdnjom kako falogocentričke kulture donekle povezuju falusnu moć s moći čitavoga etniciteta. (ibid., 2000., 129.) Autorica tekst zaključuje mišlju da *previše prikazivanja seksualno zlostavljanih muških tijela, u kulturi u kojoj je dominantan maskulinitet izjednačen s moći i heteroseksualnošću, nemoćuje*. (ibid., 2000., 132.)

Ono što nam pokazuje analiza Dubravke Žarkov je upravo, ranije spomenuta, krhkost proizvedenoga muškog tijela; upravo nam ta krhkost daje za naslutiti kako je muško tijelo produkt djelovanja moći. Dakle, u slučaju ekstremne, ratne priče koju je analizirala Žarkov, seksualno napastovana ili genitalno osakaćena muška tijela, bivaju osuđena na posvemašnju nevidljivost. Razlog tome je, kako Žarkov ustanovljuje, obilježavanje muškoga tijela kao izrazito nacionalnoga tijela. Štoviše, tijelo koje se proizvodi kao muško, u ovome se slučaju dodatno obilježava kao tijelo etniciteta, tijelo nacije i tijelo rata. Međutim, proces je i obrnut jer čitav narod je već ukotvljen unutar matrice falogocentrizma i patrijarhata.

NEPOTAKNUTI NA DISKURS

Pišući o kontroli diskursa, Michel Foucault ističe skup procedura koje se trude da se onima koji progovaraju *nametne stanoviti broj pravila, te da se tako dostupnost diskursa ne dopusti baš svakome. Ovdje se radi o prorjeđivanju govornih subjekata; nitko neće dospjeti u poredak ako ne udovoljava stanovitim zahtjevima ili ako otpočetak nije kvalificiran za to*. (Foucault, 1994., 126.-127.) Imajući to na umu, možda nam postane jasnije zašto, primjerice, teoretičar Jonathan Rutherford, počinje svoj tekst *Who's That Man* (1988.) citirajući Alice Jardin i Helene Cixous koje kažu: *Muškarci još uvijek imaju sve za reći o svojoj seksualnosti. Još uvijek imate sve za reći o svojoj seksualnosti: to je izazov*². (Rutherford, 1988., 21.)

Doista, moramo se zapitati, zašto je maskulinitet toliko tajnovit kada je riječ o vlastitoj naravi? Zašto pokušava *izbjeći postajanje predmetom*

*diskursa?*³(ibid., 1988., 23.) Mehanizmi proizvodnje maskuliniteta prikrivaju se kako bi osigurali vlastitu uspješnost. Jednom razotkriveni, mehanizmi se koče; njihova produktivnost dolazi u pitanje - radi se o krhkosti.

Kada Cixous i Jardin pozivaju muškarce u diskurs, one pretpostavljaju kako muškarci imaju *sve za reći o svojoj seksualnosti*. Dakle, unaprijed je pretpostavljen nekakav sadržaj koji muškarci posjeduju, nešto čime upravljaju ili čime bivaju upravljani. Podrazumijeva se seksualnost koja bi bila karakteristično muška i koju bi se dalo izliti u diskurs unutar kojega bi postala predmetom analize. Međutim, čak i ako zanemarimo Foucaultovu kritiku poticanja na diskurs, moramo se zapitati - koliko je seksualnost moguće posjedovati? Koliko je, uopće, ona sposobna postati predmetom diskurzivne analize, bez upadanja u sve zamke mehanizama moći koji su je, u krajnjoj liniji, proizveli? čak i ukoliko seksualnost zamijenimo riječju identitet ostajemo u istoj nedoumici. Prvotna pretpostavka ovoga rada - nema ničega ontološkog iz čega proizlazi kategorija *muškoga* - dodatno komplicira cijelu situaciju.

Stoga, jedan od možebitnih razloga zbog kojega maskulini identiteti ne pričaju o sebi, može biti upravo i činjenica kako se nema što za reći. Zaista, ako je muški lik povijesna mapa kretanja moći, tada je gotovo nemoguće toj istoj mapi čitati sebe samu s ciljem vlastite destabilizacije. Falogocentrička ekonomija označivanja nije muška. Ona nije pokretana ontološkim likom Muškarca. Falogocentrička ekonomija označivanja možda je jednostavni paravan koji onemogućuje ono što Cixous i Jardin traže od njezinih pretpostavljenih izvršitelja. Time se ne dovodi u pitanje postojanje ekonomije označivanja kao takve, niti njezino hijerarhijsko ustrojstvo; dapače, time se samo razotkriva još jedan od mehanizama moći koji maskulinitet proizvodi, održava i reproducira putem ovlašćivanja/razvlašćivanja govorenja. Muški lik, uspostavljen kao ontološki subjekt, razara se u onim trenucima kada se diskurs, koji ga je proizveo na toj razini, pokaže nesposobnim za govor. Kako reći nešto o sebi kada je sam taj čin, zapravo, učvršćivanje vlastitoga diskurzivnog jastva koje se konstituira unutar diskurzivne sheme? Drugim riječima, na koji način progovoriti o sebi ukoliko se ispostavi kako je to, o čemu se pokušava nešto reći, unaprijed izrečeno?

Ali, moglo bi se ovdje prigovoriti, pretpostavka kako se muškarac ne može izraziti unutar falogocentričkoga diskursa je besmislena. Nije li falogocentrički diskurs takav da sve što može ponuditi jest slika svijeta gledana kroz muške oči? Nije li sve o čemu se muškarac može izjasniti već sadržano unutar sheme falogocentričkoga diskursa? U krajnjemu slučaju, nije li falogocentrizam izjednačen s vizijom svijeta kakvim ga muškarac pretpostavlja?

Odgovoriti na ovaj sasvim legitimni prigovor je lakše ukoliko još jednom pretpostavimo kako je stvaranje muškoga subjekta procesualno i reproducirajuće zahvaljujući složenim mehanizmima koji se međusobno prikrivaju. Dakle, subjekt koji se nanovo rekonstituira zahvaljujući falogocentrizmu, jest subjekt koji prazninu svoje pretpostavljene ontološke pozicije popunjava govorom o Drugima.

Parafrazirajući Cixous i Jardin, mi, kao subjekti podvedeni pod, više-manje, binarne rodne kategorije, mi imamo nešto za reći. Ali, izazov nije samo ući u diskurs; izazov bi bio izmijeniti ga. Bez te promjene se ne mičemo van začudno žilavih mehanizama koji nas proizvode i ostajemo *živo svjedočanstvo neugodne sposobnosti zakona da proizvodi jedino one pobune za koje može jamčiti da će - iz odanosti - same sebe poraziti i one subjekte koji, do kraja podčinjeni, nemaju druge nego neprestano ponavljati zakon svoje geneze.* (Butler, 2000., 110.)

BIBLIOGRAFIJA

- Butler, Judith: *Nevolje s rodom: Feminizam i subverzija identiteta*. Zagreb: Ženska infoteka, 2000.
- Butler, Judith: *Raščinjavanje roda*. Sarajevo: TKD Šahinpašić, 2005.
- Foucault, Michel: „Volja za znanjem“. *Znanje i moć*, ur. Hotimir Burger. Zagreb: Nakladni zavod Globus, 1994.
- Frykman, Jonas: „O očvršćivanju muškaraca“. *Treća*, ur. TKO. vol. IV. br. 1., Zagreb: Centar za ženske studije. 65-84., 2002.
- Grosz, Elizabeth: „Preoblikovanje tijela“. *Treća*, ur. TKO. vol. IV. br. 1., Zagreb: Centar za ženske studije. 6-25., 2002.
- Rutherford, Jonathan: „Who’s That Man“. *Male Order: Unwrapping Masculinity*. ur. Chapman, Rowena i Rutherford, Jonathan. London: Lawrence and Wishart. 21-68., 1988.
- Žarkov, Dubravka: „Tijelo Drugoga ili seksualno nasilje i tvorba maskuliniteta, seksualnosti i etniciteta u hrvatskim medijima“. *Treća*, ur. TKO. vol. IV. br. 1. Zagreb: Centar za ženske studije. 104-122., 2002.